

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

Petrikné Jánossy Csilla

**A sajátos nevelési igényű gyermekek oktatásának módszertana, különös tekintettel a
történelemtanításra**
Történelemtanítás sérülésspecifikusan

Doktori (PhD) értekezés

EGER

2025

Témavezető:
Dr. Rainer-Micsinyei János
egyetemi tanár (EKKE)

Bíráló Bizottság tagjai:

Elnök	Dr. Majtényi György	kutatóprofesszor (EKKE)
Bíráló	Dr. Somogyvári Lajos	egyetemi docens (PE)
Bíráló	Dr. Darvai Tibor	egyetemi adjunktus (ELTE)
Tag	Dr. Kusper Judit	egyetemi docens (EKKE)
Titkár	Dr. Ambrus László	egyetemi adjunktus (EKKE)

Az értekezés témája és hipotézise

Disszertációm bemutatja a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatásának módszertani kérdéseit, kihívásait, különös tekintettel a történelemtanításra. Ehhez fel kellett tárni a téma interdiszciplináris jellege folytán, annak szakirodalmi előzményeit, valamint empirikusan kutatható sajátosságait és nehézségeit. A dolgozat elemezte a sajátos nevelési igényű gyermekek helyzetét a hazai oktatási rendszeren belül, kiegészítve ezt a történelmi előzményekkel, és felvázoltam a jövő várható fejlődési útvonalait. A kutatás nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi, néhány országra kiterjedő kitekintéssel igyekezett bizonyítani, hogy nem halogathatók a pedagógiai szemléletbeli változtatások.

A kutatás hipotézise abban foglalható össze, hogy a sajátos nevelési igényű kategóriába besorolt gyermekek megfelelő pedagógiai figyelem és módszer alkalmazásával megközelítően azonos eredményt érhetnek el, mint a nem ebbe a kategóriába besorolt társaik.

Célkitűzések

Értekezésem fő célja, hogy új kutatási szempontok segítségével bővítssem a téma sokirányú feldolgozását, és megerősítsem vagy megcáfoljam a kutatás hipotézisét. Ehhez jelentős támogatást jelentett, hogy húszéves pedagógiai tapasztalataimat is szeretném a gyermekek oktatásának a szolgálatába állítani. Mivel minden tudásra szükség van a növekvő arányú, sajátos nevelési igényű gyermekeknek a fejlesztése terén, remélem hasznosult e kutatásban a tanári pályán eltöltött évek tapasztalata. A disszertáció is hozzájárulhat ahhoz, hogy felhívjam a figyelmet: a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatása még mindig nem kellőképpen előkészített, hatékony és szervezett. Az integráció számos esetben csak formális, ezért a kutatás feladata a tényleges inklúzió előmozdítása, a megfelelő innovatív szemléletmóddal.

Az értekezés szerkezeti felépítése

A disszertáció struktúráját meghatározta, hogy nincs univerzálisan elfogadott, szakmailag kanonizált fogalma a sajátos nevelési igényű gyermekeknek, csak szinonimák, egyéni értelmezések vagy a fogyatékossággal foglalkozó analógiák. Hasonlóan fontos fogalmi tisztázást igényelt a gyermeki jogokkal is összefüggésben az iskolai szocializációhoz és társadalmi elfogadottsághoz kapcsolódó integráció minimum-kereteinek meghatározása. Ezt keretezi a témára vonatkozó hazai kontextus és helyzet, amelynek megvizsgáltam a történeti sajátosságait. A nemzetközi kontextus bemutatásával értelmeztem az elérhető adatokat. Így összehasonlítva lehetett következtetéseket levonni a magyar és a külföldi helyzetre vonatkozóan. Ezekre épült rá a sajátos nevelési igény mint státusz fogalmának historiográfiai áttekintése.

Az empiria révén lehetett árnyalni a pusztán fogalmi, történeti és statisztikai adatokból kirajzolódó képet. Ezt a Mozgásjavító EGYMI működésének pontos, részletekbe menő bemutatásával és saját tanítási tapasztalataimmal kiegészítve végeztem el. A történelem tantárgyon keresztül rendkívül szemléletesen lehet megjeleníteni, érzékelteni a sajátos nevelési igényű gyermekek tanulási nehézségeit, kihívásait és megoldási kísérleteit.

Az értekezésemben olyan módszereket, ötleteket fogalmaztam meg, amelyeket magam már kipróbáltam, dokumentáltam a saját tanóráimon, öt éves, felmenő rendszerben. Ezekkel a módszerekkel jelenleg is dolgozom. A fejlesztésre vonatkozó javaslataimat, a kutatási eredmények hasznosítását itt foglaltam össze. A disszertáció lezárása tehát csak szimbolikus pillanat, hiszen azóta is folyamatosan dokumentálom, elemzem a pedagógiai hatékonyságot a gyermekek visszajelzései, eredményei alapján.

Szakirodalmi alapozás

A kutatásom elsődleges lépcsőfoka a hazai és a nemzetközi szakirodalom áttekintése volt. Válaszokat, megoldási kísérleteket kerestem, példákat sikerre és kudarcra. A szakirodalom nagy segítségemre volt abban, hogy valójában milyen képességű, lehetőségű gyermekekről van szó, milyen szemlélet alapján érdemes közelíteni a sajátos adottságú helyzetekhez. A hazai és a nemzetközi szakirodalmi előzményekből nagyfokú diverzitást lehetett megtapasztalni. Szeretném kiemelni a hazai szakirodalomból Dr. Gyarmathy Éva munkásságát, szemléletmódját, amely alapvetően kérdőjelezi meg rendszert, amelyben tanulunk, oktatunk. Egészen leegyszerűsítve perspektívát vált, a gyermek szempontjából tekint az intézményekre. Dr. K. Nagy Emese KIP adaptációja a hazai viszonyokra példaértékű volt számomra és követendő akár jó gyakorlatok szempontjából is. Dr. Fischerné dr. Dárdai Ágnes történelemdidaktikai művei a szakirodalom alapköveinek számítanak, mégis arra a következtetésre jutottam, hogy a különböző szempontokból vizsgált kérdések szeparáltak, egy tudományterületre fókuszálnak, és nem kapcsolódnak, reflektálnak egymásra.

További kutatási módszerek

A szakirodalom segítségével elsősorban a fogalmi tisztázást céloztam. Néhány kulcsfogalom volt a kutatásban: sajátos nevelési igényű gyermek, integráció/inklúzió és a történelem oktathatósága e sajátos tanulói közeg számára.

A kutatási módszerek változatosak, mert egyaránt alkalmaztam a vizsgált társadalmi közege és oktatásra vonatkozó történeti, jogi, statisztikai elemző, komparatív vizsgálati és empirikus pedagógiai adatgyűjtési megoldásokat, leíró és kritikai megközelítést. Ezekhez inspirációt jelentettek a különböző tudományos konferenciákon való viták, továbbképzések, workshopok és eszmecserek hazai és külföldi szakértőkkel. Prievara Tibor, Dr. Tölgyessy Zsuzsanna, John D. Clare gondolatai, módszerei nagyon sokat segítettek a témám formálásában.

Éppen a választott kutatási téma komplexitása miatt, nagy jelentőséget tulajdonítottam a saját terepmunkának és adatgyűjtésnek. Így külön szeretném kiemelni a Mozgásjavító Gyermekközpontban végzett interjúkat, megfigyeléseket, adatok összegyűjtését, a szülői fórumokon és egyéni tanácsadáson való részvételemet. Módszertani szempontból fontos jelezni, hogy az adatok, amelyekkel dolgoztam, nem reprezentatív mintavételen alapultak. Ugyanakkor alkalmasak arra, hogy összehasonlítsam egy intézmény adottságait az országos statisztikával, a nemzetközi mérésekkel.

A terepmunka összekapcsolódott egy korábbi kutatással, ezért a két adatsor összehasonlítása további következtetésekre adott lehetőséget éppen abban a közegben, amelyről meglehetősen kevés helyi, intézményi és specifikus információ áll rendelkezésre. A saját adatgyűjtés további önálló komponense volt, hogy a kidolgozott, bevezetendő módszereknek a gyakorlatban történő tesztelése megtörténhetett a munkahelyemen. Ez segített finomítani a kidolgozott módszertani ajánlások végleges változatát.

A kutatás eredményei és további hasznosításuk

A kutatásom hipotézisét sikerült bizonyos mértékben igazolni, nevezetesen, hogy a sajátos nevelési igényű kategóriába besorolt gyermekek, megfelelő pedagógiai tapasztalat és módszer alkalmazásával, megközelítően azonos eredményt érhetnek el, mint a nem ebbe a kategóriába sorolt társaik.

A disszertáció célkitűzése közt szerepelt a fogalmi tisztázás. Hazai és nemzetközi példák alapján bizonyítottam, hogy a fogalmi rendszerben nincs általánosan elfogadott, kanonizált definíció. Különbőség mutatkozik ugyanis az adminisztrációs célú, a szakirodalmi és az egyes országokban, a gyakorlatban alkalmazott meghatározások között, milyen gyerekekről beszélünk. A hazai intézmény és fogalomtörténet értékes részmegoldásokat tárt fel a pedagógiában, de azokat általában izoláltan alkalmazzák, és nem kapcsolódnak azokhoz a komplex fogalmakhoz, amelyek részben a gyermek fizikai és idegrendszeri, szociális adottságait egyidejűleg veszik figyelembe, másrészt kellően bekapcsolná ebbe a családot. A nemzetközi példákból érdemes átvenni a pedagógiai módszerek körébe például azt, hogy a követendő protokoll része legyen a családlátogatás, mivel az ottani tapasztalatok befolyásolják, milyen módszereket választanak ki az adott gyermek számára. A család megerősítő szerepe így érvényesülhet a pedagógiai folyamatban.

A jogi szabályozás szerepét mérsékeli a formalitás, csak odáig jut el, hogy bizonyos kötelezettségeket megfogalmaz a sajátos nevelési igényű gyermekekkel kapcsolatosan az intézményfenntartók, oktatásirányítók számára, ám ezeknek a teljesítését nem vagy csak részben kéri számon az adott intézményektől. Ehhez szorosan hozzá tartozik, hogy a kötelezettségek teljesítéséhez szükséges személyi és anyagi feltételeket előzetesen megfelelően felmérjék, majd kiszámíthatóan, folyamatosan, normatív módon biztosítsák. A szabályozás további kiegészítése is indokolt, különösen a szülők, családok bevonása érdekében e gyermekek fejlesztését, szocializációját, oktatását illetően.

A sajátos nevelési igényű gyermekeknél döntő jelentőségű, hogy ne kövessük a hagyományos tantárgyi izolációt, amelyet az iskolákban hagyományosan alkalmaznak. Számukra teljesen természetes dolog, ha különböző dolgokat összekapcsolunk, így pl. egy korszakot nem feltétlenül a történelmi események bemutatásával kell kezdeni, hanem a mátrix-módszer tanulságai alapján a zene, az irodalom, a természetismeret elemeit felidézve jutunk el a történelmi eseményekhez. Nem a merev tantárgyi határok betartása a cél, hanem a már megtanult ismereteknek integrálása, ami alapot nyújt az új ismeretek befogadására.

Néhány tesztelt módszertani javaslat:

- Óravezetés: A sokféle szakmai fogások része, amely tekintetbe veszi a sajátos nevelési igényű gyermekek egyik legjelentősebb problémáját: az idő fogalmának megértését, strukturálását. Másik része pedig arra reflektál, hogy korlátozott az ő életvilágukon kívüli absztrakt fogalmaknak a megértése és használata. Például a tanóra során az idő fogalmát megfoghatóvá, konkréttá kell változtatni, és az ő tapasztalati szintjüknek megfelelően kell érzékelteni. Például olyan absztrakt fogalmat, mint kormányzás – kormány – kontroll – vezet: az autóvezetéssel (uralom a kormányt, irányítok, vezetem a járművet) érdemes magyarázni. Indukció – dedukció ismert módszeréből, elsősorban az egyediből az általánosra következtetés módszere a célravezető.
- Vizualizáció: a megértést, az érzelmi viszonyulást és a memóriát egyszerre tudja befolyásolni a tapasztalatok szerint. Ezért különösen nagy teret kell adni az ismeretek, a fogalmak, az események képi megjelenítésének. Így rendkívül nagy szerepe van a térkép, fénykép, karikatúra, kisvideó használatának és a gyermekek rajzoltatásnak. A befogadott ismeret ellenőrzését a nem hagyományos számonkérési módszerekkel, hanem elsősorban rajzoltatással, ábrák összekapcsolásával, ábrák kiegészítésével, kördiagram készítésével (pizzaszelet) célszerű alkalmazni.
- Szerepjáték: a különböző történelmi események bemutatása segíti a megértést, a dramatizálás az átélését és az események feldolgozása a folyamatok strukturálását támogatja. A tapasztalatok megerősítették, hogy a tanult adatokat az érzelmek megmozgatásával évek múlva is friss eseményként idézik vissza a diákok. Például Martin Luther King híres beszéde így maradt meg elevenen az emlékezetükben.
- A tárgyak jelentősége: indukció – dedukció logikai következtetési módszere úgy alkalmazható számukra, hogy konkréttá, kézzelfoghatóvá tesszük a történelmi folyamatot, eseményeket. Múzeumlátogatással, régi tárgyak kézbeadásával (legyen az egy oklevél vagy egy pecsét), elsősorban a múzeumpedagógia segítségével. Ez egyfajta élményszerűsége törekvést jelent, például a mikrotörténelem vizsgálatának révén. Családi fotók, régi családi levelek elemzése képes egy adott korszakról vagy intézményről általános képet kialakítani bennük.
- Gamifikáció: ma már egy általánosan elfogadott módszer, de itt másfajta ismeretet tudunk ezen keresztül átadni számukra. Ugyanis az egyéni megtapasztalás, a versengés érzelmi mozgósító ereje segít befogadni az absztrakt ismereteket is. Például egy korszak uralkodó családja – holló a Budai Várban. A kognitív befogadáshoz vezető egyik legsikeresebb út a gamifikáció, ezért nem komplementer eszközről van szó ebben a körben.
- Kisfilm készítése: ma már a gyerekek digitális eszközhasználata miatt viszonylag egyszerűen megvalósítható. Nagy jelentősége van az egyre alaposabb tapasztalatszerzésnek, amikor sajátos nevelési igényű gyermekek egy történetet vagy egy intézményt, kisfilm készítésével dolgoznak fel. Például az 1956-os eseményeket az azokat átélt szemtanúk interjújával, beszélgetésével, korabeli ruhák stb. bemutatásával készültek önálló kis alkotások. Ezeket, a készítőik szinte személyes történelemként élhették át. Ám ehhez hosszú felkészülésre volt szükség tanári segítséggel. A megvalósítás olyan készségeket erősített a diákokban, (a csoportmunka pszichés, szociális intelligenciát fejlesztő jelleg) amellyel aligha versenyezhet más módszer.

- A fentiekben szereplő példák arra is szolgálnak, hogy mennyire fontos a sajátos nevelési igényű gyermekek érzelmi megragadása. Ehhez kiegészítő eszköz lehet az állatpedagógia, ahol bár városi közegben lehetnek korlátok (pl. lovak – népvándorlás), de érdemes kísérletet tenni a megvalósításukra.

Úgy vélem, kellő bizonyítékot sorakoztattam fel, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatásához a megszokott rutinhoz képest másféle módszerek alkalmazására van szükség. Ezek az általánosan alkalmazott módszerektől abban is eltérnek, hogy időigényesek. Ezt figyelembe kellene vennie az oktatásirányításnak, ezért is indokolt a hosszabb oktatási idő jogszabályban való biztosítása. Erre tett kísérletet a Mozsásjavító EGYMI a nyújtott tagozat megvalósításával, szegregált keretek között, noha az integráció számtalan kihívást rejt magában.

Logikailag azonban lehetséges a módszertani innováció helyett más megoldás:

- Ha jelentős tantervi reformra kerül sor, az eddigi átadandó ismeretek (fogalmak, események, évszámok, forráskezelés, összehasonlítás) radikális csökkentésére, átstrukturálására nyílna mód. A jelenlegi oktatási ciklikusság, a 2x4 éves történelemoktatást tartalmazza, amelyben folyamatosan növekszik az elmaradó és be nem fogadható ismeretek mennyisége. Ez a visszatérő, 2. ciklusban már kézzelfogható, kimutatható.
- A kompetenciamérésben indokolt lenne a megkülönböztetni a sajátos nevelési igényű diákok számára. Ez nem kivételezést jelent, vagyis ők is részt vennének benne, de a képességeikhez, adottságaikhoz igazított feltételek között. Hosszabb időt kapnának a válaszadásra, és olyan módon feltett kérdéseket, amelyeket megértenek. Fontos, hogy olyan közegben teljesíthessék a válaszadást, amely a stressz-szintjüket képes csökkenteni. Például a pedagógiai asszisztens felolvasná a kérdést, lehetőség lenne a kérdés többszöri ismétlésére és a visszakérdezésre. A válaszok értékelésénél részpontszámokat is lehetne adni. A jó elemeket tartalmazó eredményeket is pontozzák, ne csak az elvárt teljes választ. Ha változatlanul hagyják az ő kompetenciamérésüket, akkor az őket oktató pedagógusok és intézmények közös kudarcélményét fenntartja az oktatásirányítás.

A kutatásom végső konklúziója, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatásával, nevelésével, fejlesztésével kapcsolatban, az integrációban oktató pedagógusok jó szándéka, kreativitása vitathatatlan. Ez segíti őket abban, hogy megbirkózzanak ezekkel a kihívásokkal. Ugyanakkor információik hiányosak, módszertani támogatásuk pedig egyáltalán nem megfelelő.

A következtetések és eredmények hasznosítására szükség lenne a pedagógusképzésben és a továbbképzésekben, mégpedig a jelenség gyakoriságával és súlyával arányban. Ez megnöveli a pedagógus felelősségét, hogy az „átlagos többség” számára megalkotott tananyagtartalmak és módszerek mellett, ismerje és alkalmazza a kisebbségek eredményes oktatásának metodikáját, és a velük kapcsolatos adminisztratív teendőket, a kapcsolódó jogforrásokat, a támogató háttérintézmények feladatait, elérhetőségeiket.

Néhány kiválasztott magyar pedagógusképző intézmény tantervét megvizsgálva arra következtethetünk, hogy a napjainkban oktatott leendő tanítóink, tanáraink képzése során a szaktárgyi, általános és szakmódszertani, általános pszichológiai és gyermekpszichológiai

tudományterületek túlsúlyban vannak. Csak elvétve található olyan stúdium, akár elmélet, akár gyakorlat formájában, amelynek megnevezése alapján egyáltalán felfedezhető lenne az átlagostól való eltéréseket, a másságot, a kiemelt figyelem igényének módszeres kezelését magában foglaló tananyag tartalom.

A fogyatékkal élő gyermeket nevelő családok és a velük érdemben foglalkozó orvosok, pedagógusok, segítők fontos dilemmája, hogy az érintett gyermek többségi oktatási intézménybe integrálódva, vagy speciális, szegregált intézményben tegyen-e eleget tankötelezettségének. A kérdésre felelősséggel csak az egyéni, konkrét esetekben lehet közelítően egyértelmű választ adni. Minden kórkép és minden személyiség különböző, és mindkét nevelési környezetnek vannak előnyei, hátrányai. Mindegyikben akadnak veszélyek, kockázatok és ugyanakkor lehetőségek, ahogy azt a dolgozatban szereplő SWOT analízis tartalmazza, és ennek segítségével minden döntéshozó mérlegelheti, mi az optimális megoldás.

A disszertáció eredményei tehát a tanárképzésben, továbbképzésben, az oktatásirányításban, oktatásszervezésben és a jogi szabályozásban egyaránt hasznosíthatóak, de a szülő-iskola párbeszéd megerősítésében és a gyermekek igényeinek megismertetésében is jó szolgálatot tehet.

A szerzőnek a témában megjelent publikációi:

1. Petrikné Jánossy Csilla: Történelemtanítás „más” gyermekeknek. *Tani-tani Online*. 2020. 03. 15.
https://www.tani-tani.info/tortenelemtanitas_mas_gyermekeknek (Letöltés: 2026. 02. 28.)
2. Petrikné Jánossy Csilla: Rendszerszemlélet az oktatásban... : avagy mit is nyújthat a "mátrix-módszer" a történelem tantárgy oktatása során? *Tani-tani Online*. 2020. 12. 20.
https://www.tani-tani.info/rendszerszemlelet_az_oktatásban (Letöltés: 2026. 02. 28.)
3. Petrikné Jánossy Csilla: Szegregáció vagy integráció?... *Tani-tani Online*. 2021.03.07.
https://www.tani-tani.info/szegregacio_vagy_integracio (Letöltés: 2026. 03. 01.)
4. Petrikné Jánossy Csilla: Módszertani kérdések a történelemtanításban CP-s (cerebrális parézis) gyermekek körében. *Történelemtanítás: Online történelemdidaktikai folyóirat*. 2019. 2. szám
<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/06/janossy-csilla-modszertani-kerdesek-a-tortenelemtanitasban-cp-s-cerebralis-parezis-gyermekek-koreben-10-02-07/> (Letöltés: 2026. 03. 01.)
5. Petrikné Jánossy Csilla: Segregation or integration...?
In: Trentinné Benkő Éva; Márkus Éva; Árva Valéria; Svraka Bernadett (szerk.) *Diversity and Pedagogy*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2021. pp. 184-198.

6. Petrikné Jánossy Csilla: Történelemtanítás sajátos nevelési igényű gyermekek körében.
In: Rózsa Sándor (szerk.): Doktorandusz hallgatók VI. konferenciája. Eger, Líceum Kiadó, 2018. pp. 229-243.
7. Petrikné Jánossy Csilla: Pillanatkép a sajátos nevelési igényű gyermekek és az őket oktató-nevelő pedagógusok helyzetéről a köznevelésben.
In: Molnár Dávid, Pap Péter István (szerk.): Doktorandusz hallgatók X. konferenciája. Eger, Líceum Kiadó, 2022. pp. 159-187.